

Overzicht van de "Nederlandsche Taal- en Letterkundige Congressen"

"Nevens de politieke worstelingen, die zoo geweldig byna alle nabuerige landen hebben omgewoeld, ziet men eene andere beweging werken, min stoorend en langs zachtere wegen naar haar doel strevend: deze beweging is diegene, welke volkeren van een zelfden stam en eene zelfde taal, ofschoon door afzonderlyke staatsbestueren beschermd, tot wederzydsche toenadering brengt, ten einde op deze wyze de gemeenschappelyke geestontwikkeling te bevorderen".

In die geest is de uitnodigingsbrief opgesteld, die F.A. Snellaert begin februari 1849 in naam van zijn Gentse vrienden - baron J. de Saint-Genois, jhr. Ph. Blommaert, jhr. Ph. Kervyn de Volkaersbeke, C.P. Serrure, F. Rens en Pr. Van Duyse - aan de letterkundigen en filologen uit Noord en Zuid stuurt. Zo klinken ongeveer ook de woorden, waarmee Snellaert op 26 augustus 1849 in de aula van de Gentse universiteit het eerste *Nederlansch Congres* voor geopend verklaart. Met dit dubbel doel voor ogen - behoud van de Nederlandse stam en behoud van de gemeenschappelyk taal - verbroederden daar, voor het eerst sedert 1830, weer Zuid- en Noordnederlanders. Het geschiedt allemaal erg omzichtig. Men wil immers geen argwaan wekken. Zowel in België als in Nederland zijn de gemoederen nog licht ontvlambaar en de oude wonde is zo teer. Bijzonder groot is de opkomst dan ook niet. Uit het Noorden zijn drieëntwintig brieven binnengekomen, maar uiteindelijk telt men te Gent slechts twaalf aanwezigen van boven de Moerdijk. Het Zuiden is iets sterker vertegenwoordigd: ongeveer vijftwintig Vlamingen hebben gehoor gegeven aan de oproep van Snellaert.

Met belangstelling luistert men er naar uiteenzettingen van Sleeckx, Ecrevisse, Verspreeuwen, De Jonghe, David, Suringar en Gerth van Wijk. De poëzie ontbreekt er niet: Van Beers, Nolet de Brauwere van Steeland, Ter Haar en Alberdingk Thijm laten om beurt hun talenten

blijken. Het komt ook tot - vaak scherpe - gedachtenwisselingen, vooral wanneer netelige kwesties als de "nadruk" en de "spelling" ter sprake worden gebracht. Dan wordt het duidelijk, dat niet alle hinderpalen in één dag kunnen worden weggenomen. De wegen van Noord en Zuid lopen nog ver uiteen en het zal niet gemakkelijk zijn ze weer samen te brengen. Maar de congresleden zijn bezield met goede wil. En wanneer de Hollandse gasten afscheid nemen van hun Vlaamse gastheren, luidt het: "tot weerziens, in Amsterdam".

De afspraak wordt gehouden. J.A. Alberdingk Thijm neemt de organisatie op zich. Hij wil bewijzen, dat ook in het Noorden het verlangen tot "verbroedering" aanwezig is. Via zijn tijdschrift *De Spektator* effent hij het terrein: "Wat storen wij ons aan den slagboom, die de Regeeringen goed hebben gevonden tusschen ons te laten vallen. De dichters vliegen er over heen, en de opdelvers der wetenschap gaan er onder door". Bij woorden blijft het overigens niet. Wanneer op 16 september 1850 te Amsterdam het tweede *Nederlandsch Congres* geopend wordt, mag men zich verheugen in een grote belangstelling: meer dan 250 taal- en letterkundigen uit Noord en Zuid hebben zich als lid ingeschreven. De Leuvense hoogleraar Jan Baptist David wordt er tot voorzitter gekozen; hij krijgt de professoren G.W. Vreede (Utrecht) en J.H. Bormans (Luik) tot ondervoorzitters, terwijl Nicolaas Beets en Prudens van Duyse het secretariaat waarnemen. Ook Snelaert is present, maar hij kan, gezien zijn drukke praktijk, het congres niet tot het einde bijwonen.

Hij houdt niettemin een geestdriftig betoog "over 't werkdadig aandeel, dat Hollanders en Vlamingen, in het ontwikkelen van Vaderlandsche Zin en van Vaderlandsche Letterkunde, wederzijds in Zuid- en Noord-Nederland genomen hebben". De Brusselse democraat Jacob Kats is eveneens van de partij en pleit op zijn manier voor "de handhaving, opbeuring en den bloei van Nederlandsche taal- en letterkunde". Bormans, David, Van Duyse, De Jager, Halbertsma, des Amorie van der Hoeven, Alberdingk Thijm, Jonckbloet en Beets onderzoeken de mogelijkheid van samenwerking op lexicologisch gebied. Er worden grootse plannen gemaakt en de dichters laten zich hierbij niet onbetuigd: S.J. van den Bergh, Prudens Van Duyse en J. Tideman bezingen in hartstochtelijke verzen het herstel van de "broederband". Niemand wil nog denken aan hetgeen precies twintig jaar tevoren gebeurd is. Men valt (om het met I.J. Lion te zeggen) "elkander broederlijk als kinderen van ééne moeder - de taal - in de armen".

Wanneer het tegenbezoek aan Amsterdam is afgelopen, beseft iedereen, dat men het daarbij niet mag laten. Er is een traditie in het leven geroepen; ze moet worden voortgezet. In 1851 zal Brussel de leden van het 3e Congres ontvangen. De denkbeelden van Gent en Amsterdam krijgen er vastere vormen. Er wordt een "Bestendige Commissie" opgericht. Men hoopt elkaar in 1853 te Utrecht terug te zien, maar moeilijkheden van godsdienstige aard zijn oorzaak, dat het 4e Congres tot 1854 dient uitgesteld. De beraadslagingen verlopen dan ook minder vlot: men durft geen risico's te nemen. Openhartiger is men in 1856 te Antwerpen, waar aan de sprekers op het 5e Congres geen enkele beperking wordt opgelegd bij het behandelen van politieke of godsdienstige onderwerpen. Noemenswaardige resultaten kunnen er evenwel niet geboekt worden. Men fluistert, dat de Congressen een "zachte dood" zullen sterven. Het duurt inderdaad tot 1860, vooraleer te 's-Hertogenbosch het 6e "verbroedersfeest" kan doorgaan; maar stervensgevaar ontwaart men er niet. Integendeel, er is inmiddels een nieuwe generatie aangetreden en meer dan ooit voelt men de behoefte (vooral in het Zuiden!) aan toenadering. Het 7e Congres (Brugge, 1862) bewijst dit ten volle: Vuylsteke, Heremans, Van Rijswijck, Versnaeyen, e.a. leggen openlijk getuigenis af van hun Grootnederlands streven. Er volgt politieke beroering. De tegenstellingen worden merkbaar; nog niet zozeer op het 8e Congres (Rotterdam, 1865), maar vooral op het 9e te Gent (1867), waar o.m. De Geyter en Multatuli voor olie in het vuur zorgen. Het jaar daarop tracht Den Haag de gemoederen te bedaren door aan de bijeenkomst een meer wetenschappelijk karakter te geven. De Vlamingen reageren echter onmiddellijk en herinneren aan de woorden van Snellaert: "De congreszaal is geene paradeplaats voor geleerden en poëten". Er wordt dan naar een minnelijke oplossing gezocht, maar inmiddels zijn over dat 10e Congres reeds allerlei geruchten in de pers verspreid, die het de organisatoren volstrekt niet gemakkelijk maken. Ten slotte loopt alles nog goed af en kan men er zich zelfs over verheugen, dat leden van de Nederlandse koninklijke familie het Congres met een bezoek vereren. Op het 11e Congres te Leuven (1869) komt de politiek alweer op de proppen, maar voorzitter Hendrik Conscience weet telkens de scherpe hoeken af te ronden. Drie jaar gaan vervolgens voorbij zonder Congres; de gebeurtenissen in Europa van 1870 zijn daar niet vreemd aan. Middelburg staat in voor het 12e Congres (1872), Antwerpen voor het 13e (1873). Dit laatste verloopt niet zonder incidenten. Het is wel merkwaardig, dat de in het Zuiden gehouden Congressen steeds levendiger en vaak ook rumoeriger ogenblikken bereiken dan in het Noorden. Voelen de Vlamingen zich sterker op eigen

bodem? Of is het uitsluitend een kwestie van temperament? De vaststelling wordt alleszins bevestigd door Congressen als het 14e (Maastricht, 1875), het 16e (Kampen, 1878), en het 18e (Breda, 1881): het oorspronkelijk doel schijnt er uit het oog verloren en van vruchtbare discussie is nauwelijks sprake. Intussen heeft het 15e Congres te Brussel (1876) plaats (niettegenstaande een slordige organisatie, waarvoor Em. Hiel de hoofdverantwoordelijke is, wordt er flink aan de Noord-Zuid-weg getimmerd) en het 17e te Mechelen (1879), waar ernstig gepoogd wordt aan de Congressen een nieuwe, meer realistische bestemming te geven. Wanneer in 1884 het 19e Congres te Brugge gehouden wordt, heeft men af te reken met de harde tegenstand van sommige Westvlaamse taalparticularisten. Verzet ontmoet men ook in Amsterdam, waar in 1887 de Nieuwe Gidsers weigeren deel te nemen aan de werkzaamheden van het 20e Congres. Kloos en zijn vrienden beschouwen de bijeenkomst als een "menagerie" en wensen niet "mee te gaan brullen". De houding van de Amsterdamse jongeren vindt blijkbaar weerklank in het Zuiden, want men ondervindt er alle moeite om een 21e Congres bijeen te krijgen. De eenheid is er trouwens volkomen zoek sedert de oprichting van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde. Vier jaar duurt het, vooraleer men weer de handen ineenslaat. Paul Fredericq treedt als bemiddelaar op en slaagt erin de Congressen een nieuw leven in te blazen. Na Gent (1891) komt Arnhem (1893) aan de beurt: het wordt een succes over de hele lijn. Antwerpen ontvangt de Congresleden in 1896, Dordrecht in 1897 en Gent opnieuw in 1899. Driemaal is er reden tot juichen. Belangrijke punten staan op de dagorde, moedige beslissingen worden genomen. Het 26e Congres te Nijmegen (1901) brengt een rustpunt, maar het 27e te Kortrijk (1902) valt samen met de Groeningefeesten: aan "sfeer" ontbreekt het er niet. Qua organisatie moet Deventer in 1904 niet onderdoen voor Kortrijk. Twee jaar nadien overtreft Brussel echter al het voorafgaande: een groots opgezet Congres - waarin Lodewijk de Raet een gewichtige rol speelt - opent tal van horizonten voor verdere Noord-Zuid-samenwerking. Leiden (1908) en Maastricht (1910) nemen de fakkels over, Antwerpen (1912) koppelt het 32e Congres aan de 100e verjaaring van Conscience's geboorte. Niemand vermoedt, dat de traditie voor lange, lange tijd afgebroken zal worden. Haarlem spant zich in om de Congresleden in augustus 1914 binnen zijn muren te ontvangen, maar de oorlog is onmeedogend ...

Niettegenstaande het bruusk einde van de Congressen, niettegenstaande de moeilijkheden waarmee ze van den beginne aan hadden af te rekenen, niettegenstaande ook het feit, dat ze volstrekt geen wetgevende, maar hoogstens

een raadgevende macht bezaten, hebben de *Nederlandsche Congressen* toch heel wat kunnen verwezenlijken. Een van hun voornaamste prestaties was ongetwijfeld het tot stand brengen van het "Woordenboek der Nederlandsche Taal", een onderneming die reeds op het 1e Congres besproken werd en die vooral dank zij een onvermoeibare Matthijs De Vries kon uitgroeien tot een monument van Nederlandse taalgeleerdheid. Parallel hiermee werd ook van meetaf aan gestreefd naar eenheid van spelling in Noord en Zuid. Vooral het 6e en 7e Congres zijn in dit opzicht beslissend geweest: door het merendeel der Vlamingen werd toen besloten de "ae", "ue", en "y" te laten varen en zich volledig aan te sluiten bij de Noordnederlandse spelling. Vermeld dienen verder te worden: het bekomen van een vrije invoer van Nederlandse boeken over-en-weer; de afschaffing van het dagbladzegel in Noord-Nederland; de verlaging van de tarieven in het postverkeer tussen beide rijken; de groeiende zorg voor de eenmaking en verbetering van de uitspraak; de voortdurende aandacht voor de opbeuring van het toneel (na het 11e Congres werd een "Nederlandsch Toneelverbond" opgericht); de uitbreiding van de Nederlandse boekhandel; de verdediging van de Nederlandse stambelangen over de hele wereld (de stichting van het "Algemeen Nederlandsch Verbond" was de vrucht van het 23e en 24e Congres); en - naar het einde van de 19e eeuw - een toenemende belangstelling voor sociaal-economische problemen. Met nadruk mag hier ook gewezen worden op de behartiging van het onderwijs in het algemeen en het moedertaalonderwijs in het bijzonder. Herinneren we er trouwens aan, dat de actie tot vernederlandsing van de Gentse Universiteit uitgegaan is van het 23e Congres en dat dit initiatief geleid heeft tot een beweging, die meer dan dertig jaar lang de gemoederen in het Zuiden zou beheersen. De voornaamste verdienste van de Congressen bleek evenwel, dat tal van vooraanstaande figuren uit Nederland en Vlaanderen - om maar enkelen te noemen: F.A. Snellaert en J.A. Alberdingk Thijm, J.B. David en M. de Vries, H. Conscience en N. Beets, J.F.J. Heremans en W.J.A. Jonckbloet, J. Vuylsteke en H.P.G. Quack, M. Rooses en J. Te Winkel, Pol De Mont en J. Ten Brink, P. Fredericq en H.J. Kiewiet de Jonge - er elkaar persoonlijk hadden leren kennen en waarderen. De aangeknoopte vriendschapsbanden boden de beste waarborg voor een groeiende samenwerking van Noord en Zuid. Zelfs na de eerste wereldoorlog, toen de Congressentraditie niet meer werd voortgezet en de politieke verhoudingen roet in het eten kwamen gooien, zijn het precies die (weliswaar schaars geworden) persoonlijke banden geweest, die ervoor gezorgd hebben, dat het resultaat van meer dan een halve eeuw *Nederlandsche Congressen* niet verloren ging.

K. de Clerck

Chronologische lijst van de "Nederlandsche Taal- en Letterkundige Congressen"

1e Congres	Gent	26-29 augustus	1849
2e Congres	Amsterdam	16-18 augustus	1850
3e Congres	Brussel	30 aug. - 1 sept.	1851
4e Congres	Utrecht	20-22 september	1854
5e Congres	Antwerpen	15-16 augustus	1856
6e Congres	's-Hertogenbosch	11-13 september	1860
7e Congres	Brugge	8-10 september	1862
8e Congres	Rotterdam	11-13 september	1865
9e Congres	Gent	19-21 augustus	1867
10e Congres	's-Gravenhage	31 aug. - 2 sept.	1868
11e Congres	Leuven	6-8 september	1869
12e Congres	Middelburg	3-5 september	1872
13e Congres	Antwerpen	18-20 augustus	1873
14e Congres	Maastricht	24-26 augustus	1875
15e Congres	Brussel	27-30 augustus	1876
16e Congres	Kampen	22-24 augustus	1878
17e Congres	Mechelen	24-27 augustus	1879
18e Congres	Breda	1-3 september	1881
19e Congres	Brugge	24-27 augustus	1884
20e Congres	Amsterdam	15-17 september	1887
21e Congres	Gent	25-27 augustus	1891
22e Congres	Arnhem	29-31 augustus	1893
23e Congres	Antwerpen	24-26 augustus	1896
24e Congres	Dordrecht	23-26 augustus	1897
25e Congres	Gent	28-30 augustus	1899
26e Congres	Nijmegen	26-29 augustus	1901
27e Congres	Kortrijk	20-22 augustus	1902
28e Congres	Deventer	30 aug. - 1 sept.	1904
29e Congres	Brussel	26-30 augustus	1906
30e Congres	Leiden	25-28 augustus	1908
31e Congres	Maastricht	28-31 augustus	1910
32e Congres	Antwerpen	25-29 augustus	1912